

Diesrede Universiteit Leiden, 9 februari 2026

Prof. dr. Sarah de Rijcke, Rector Magnificus

De kleur van kwaliteit – Over wetenschap, samenleving en academische moed

Lieve studenten, collega's, gasten, vrienden, familie en partners van onze universiteit,

Wat fijn dat u er bent. Twee mensen hadden hier vandaag eigenlijk ook moeten zitten: mijn ouders. Zij leerden mij met nieuwsgierigheid kijken naar kleur en detail, en die blik neem ik vandaag met me mee.

Peter de Rijcke, Bergen, Oude hof, 2019.

Daarom wil ik beginnen bij dit schilderij van mijn vader, Peter de Rijcke. Ik stel me voor dat hij vanochtend nog even in zijn atelier was geweest om de laatste hand eraan te leggen. Misschien had hij nog snel een toefje paars op de brug gezet. U mag alvast raden welke plek hij hier heeft verbeeld. Ik kom er aan het eind van mijn rede op terug.

Beelden dragen betekenis. Een schilderij vertelt vaak meer dan je op het eerste gezicht ziet. Misschien ben ik daarom zo geïnteresseerd in symboliek. Ook de ambtsketen die ik vandaag draag vertelt een verhaal. Het is een object dat weinigen van dichtbij zien. Graag deel ik wat mij opviel toen ik haar onlangs voor het eerst echt bekeek.

Rembrandt van Rijn, Minerva, 1635, Olieverf op doek, privéverzameling.

U ziet hier de keten met het universiteitszegel en daarnaast een portret door Rembrandt. Beide verbeelden de godin Minerva: de godin van de wijsheid, beheerst gevoerde oorlog, kunst en recht, en beschermster van de publieke zaak. Op het zegel staat zij met een boek in haar hand en haar speer op de grond; bij Rembrandt zit ze in haar studeerkamer.

In beide beelden ligt de nadruk op kennis, wijsheid en een beschermde ruimte voor onderzoek. Ze plaatsen de universiteit in de klassieke, humanistische traditie waarin kennis, kunst en samenleving onlosmakelijk verbonden zijn. Minerva beschermt niet

alleen wijsheid en stad, maar ook de schoonheid die nieuwe kennis en nieuwe inzichten voortbrengt.

We maken een sprong naar vandaag. Het zegel en het portret van Rembrandt zijn allegorieën vol symboliek. Ik heb mij afgevraagd: hoe zou een hedendaags kunstenaar Minerva verbeelden?

Foto: Erwin Olaf. Liberty, uit de serie Leidens Beleg en Ontzet (1574), 2011, collectie Museum De Lakenhal/UB Leiden.

In 2011, toen ik in Leiden kwam werken, maakte Erwin Olaf een fotoserie in opdracht van de Leidse Lakenhal, hier in de Pieterskerk. Deze foto verbeeldt rauw het Leidens Beleg en Ontzet. Als u goed kijkt, ziet u ook Minerva bij een van de zuilen staan: tussen oorlog en vrede in, en gewoon tussen de mensen. Olaf koos bewust niet voor een verbeelding van klassieke helden, maar gebruikte inwoners van Leiden als modellen voor gewone Leidenaren. Ook verstopte hij hedendaagse voorwerpen in de scène.

Zo schuift hij het 17de- en 21ste-eeuwse Leiden in elkaar in het beeld van een krachtige, menselijke Minerva. Die visuele lijn vind ik mooi. Ze zegt iets over wat deze tijd van universiteiten vraagt: ze staan in een lange traditie, maar vooral ook midden in het maatschappelijke en politieke leven van vandaag.

In een nieuwe verbeelding van Minerva zou ik terug willen zien dat onze studenten en medewerkers uit de hele wereld komen. Ze werken samen met mensen uit de stad en de regio, met collega's van andere universiteiten en in andere landen, met bedrijven en met beleidsmakers. Ze doen dat in polderlabs en andere proeftuinen waar onderzoekers en inwoners samen oplossingen testen, in labs rond quantum en gezondheid, in *moot courts* en rechtswinkels, in archeologische opgravingen en musea. Overal in en om Leiden en Den Haag bruist het van plekken waar universiteit en samenleving elkaar ontmoeten. Het is een drukte van jewelste rond Minerva op *die* verbeelding.

En dat het zo druk is heeft ook andere redenen. In Nederland lijkt er weer wat meer lucht te ontstaan rond de financiering van onderwijs en onderzoek, maar de zorgen zijn nog steeds groot. Daar komt bij de maatschappelijke en geopolitieke onrust: oorlogen op zoveel plekken in de wereld, de polariserende toon in debatten over cultuur, migratie, klimaat en identiteit, het verlies van vertrouwen in onze instituties, ook in wat universiteiten doen.

Dat levert dus weer een ander beeld op. Want al die ontwikkelingen raken ons en hebben impact op het leven van onze studenten en medewerkers. Soms komt hun betrokkenheid tot uiting in protest; dat hoort bij een levendige democratie. Dan is het belangrijk elkaars argumenten te blijven bevragen, vanuit kennis en zorgvuldigheid. Misschien zou iemand op *dat* kunstwerk zich wel aan Minerva's bureau vastplakken; een ongemakkelijke, maar herkenbare verwijzing naar de protestvormen van deze tijd.

Of zou Minerva haar boek neerleggen, haar schild weer oppakken en zelf de straat op gaan? Wat leest u af uit deze krachtige blik?

Foto: Erwin Olaf. Minerva, uit de serie Leidens Beleg en Ontzet (1574), 2011, collectie Museum De Lakenhal/UB Leiden.

Binnen onze gemeenschap voeren we soms verhitte discussies over wat we verwachten van universiteiten, over wie bepaalt wat universiteiten zijn en wat ze doen, over de vraag

of de universiteit zelf wat moet 'vinden' als het gaat om grote maatschappelijke uitdagingen. Sommigen leggen de nadruk op fundamentele kennis en theorievorming, anderen op technologische of sociale innovatie, weer anderen op het belang van cultureel erfgoed, op rentmeesterschap of economisch rendement. Die verschillende accenten leiden tot verschillende verwachtingen: de een vraagt tijd en ruimte voor onzekerheid, de ander snelle, zichtbare resultaten; de een vraagt om brede toegang tot onze opleidingen, de ander om strenge selectie.

Tegelijk worden de polarisatielijnen vaker langs cultuurthema's getrokken: van 'woke' tot 'ons erfgoed' en 'onze cultuur'. In talkshows en opiniestukken loopt die cultuurstrijd soms over in uitspraken over wat 'echte wetenschap' zou moeten zijn. We moeten oppassen dat het debat over wetenschappelijke kwaliteit niet verwordt tot een strijd om cultuurposities of politieke identiteiten. Want als wetenschap in dat krachtenveld vooral een symbool wordt, in plaats van een manier om zorgvuldig kennis te ontwikkelen en kritisch te blijven op onszelf, brokkelt het publieke vertrouwen af. Wetenschap en politiek raken elkaar onvermijdelijk. Wat telt, is dat wetenschap meer is dan een symbool in een politiek debat. Daarom moeten we het niet bij voorzichtigheid laten, maar de diepte in durven gaan. Dat vraagt moed: om te bevragen wat we vanzelfsprekend vinden, om waarden expliciet te maken, en om wetenschappelijke zorgvuldigheid te verbinden aan maatschappelijke betrokkenheid.

Juist op een dag als vandaag, waarop we onze verjaardag vieren, moeten we het over die vragen hebben. Dat we over die vragen in redelijke openheid kunnen praten, is veel waard. Het laat zien dat we in een democratische rechtsstaat leven waar de doelen van hoger onderwijs publiekelijk worden uitgedaagd en niet stilzwijgend opgelegd.

Ik neem daarin als rector nadrukkelijk mijn eigen leerstoel in het wetenschapsonderzoek mee, en wil hier een duidelijke ambitie uitspreken: dat we beleid vaker en explicieter baseren op wat we weten over hoe wetenschap werkt. Minder op overtuigingen of meningen van enkelen, meer op inzicht in wat aantoonbaar goed werkt. En altijd vanuit onze waarden van academische vrijheid, transparantie, integriteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De vragen zijn: wat telt als kwaliteit, wat geldt als serieuze waarheidsvinding, wanneer doen we dingen goed, en is dat hetzelfde als 'het goede' doen? Wie beslist dat, en wie bepaalt de agenda van het onderwijs en onderzoek? Dat zijn geen vragen voor een kleine groep hoogleraren, maar voor alle onderzoekers, docenten, studenten en professionals in de ondersteuning. Concreet moeten we ons afvragen of we kwaliteit afwegen aan snelheid of zorgvuldigheid; of we academische vrijheid ook belangrijk vinden als de uitkomsten ons niet bevallen; en of kennis pas telt als ze iets oplevert, of als ze nieuwe vragen oproept. Dat gesprek voeren we nog wat onwennig en niet altijd goed geïnformeerd. Uit eigen ervaring kan ik zeggen: het is een vak apart.

Kennis over hoe wetenschap werkt, en waar het misgaat, is zelf het resultaat van het soort zorgvuldige waarheidsvinding dat we zeggen te verdedigen. Laten we die kennis gebruiken in debatten over kwaliteit en academische vrijheid. Dat maakt onszelf, en de democratische rechtsstaat waar wij deel van uitmaken, minder kwetsbaar. De manier waarop deze discussies nu worden uitgevochten – via financiering, subtiele druk en

soms zelfs censuur of zelfcensuur – laat zien hoe broos de voorwaarden voor dat democratische gesprek over wetenschap zijn. Als we kwaliteit en academische vrijheid serieus nemen, moeten we die kennis gebruiken en de instellingen beschermen die zorgvuldige wetenschap mogelijk maken: onze universiteiten, onderzoeksfinanciers, bibliotheken, data-infrastructuren en onafhankelijke media.

Sommigen zouden dit kunnen opvatten als een oproep om ons terug te trekken in de ivoren toren. Dat is niet wat ik bedoel. Met onze recent gestarte profileringsthema's willen we onze kennis en expertise delen met de samenleving. Verbonden zijn betekent niet dat we ons laten meeslepen door de luidste stemmen, maar dat we met kennis, rust en overtuiging bijdragen aan het publieke debat.

Ik zie graag dat we deze grote vragen over onze universiteit rustig en respectvol bespreken, juist als we het oneens zijn. Maar het gaat mij ook om de inhoud van de argumenten. Te vaak schieten die wetenschappelijk gezien tekort. Het is belangrijk dat we beter kijken naar wat we intussen weten over wetenschap zelf. Mijn pleidooi is dat wij als universiteit die kennis, en de instellingen en mensen die haar mogelijk maken, actief inzetten om het publieke gesprek over wetenschap en de rol van universiteiten levend te houden. En met 'wij' bedoel ik onderzoekers, docenten, studenten bestuurders, en de ondersteuners die met hun vakmanschap de randvoorwaarden scheppen. Bewegingen als *Open Science* bouwen daarop voort en maken die lessen zichtbaar in ons dagelijks werk: door transparanter te zijn over methoden en data, meer samen te werken over grenzen heen, en kennis beter deelbaar te maken binnen en buiten de universiteit.

Peter de Rijcke, Bergen, Oude hof, 2019.

Ik kom terug bij het schilderij van mijn vader. U ziet hier het Oude Hof in Bergen, Noord-Holland. Hij schilderde deze plek vaak. Het hof werd een eeuw na de oprichting van onze universiteit aangelegd. Het hoofdhuis heeft een 17de-eeuwse kern, de boogbrug is 18de-eeuws, en de boerderij en de Zwarte Schuur zijn van later datum. In die schuur zat eerst een zagerij, nu een filmhuis. Ik heb het schilderij vorige week opgehangen in mijn nieuwe werkkamer. Ik hou erg van de toonzetting en het kleurgebruik. Mijn oog valt steeds op de boogbrug, die mijn vader paars maakte.

Ik gebruikte de kleur paars eerder als *leitmotiv* in een speech, en wil daar nu ook mee eindigen. Paars laat zich niet makkelijk vastpinnen. Is het roodachtig blauw, of blauwachtig rood? Voor mij staat deze kleur voor de waarde van respect en samenwerking, over verschillen en grenzen heen: tussen disciplines, generaties, en tussen stad en universiteit. In onze universiteit, die rijk is aan verschillen in achtergronden, ervaringen en perspectieven, leren studenten meer als we die verschillen met zorg en nieuwsgierigheid naast elkaar zetten en overbruggen. Die pluriformiteit maakt onze academische kennis van hoge kwaliteit en waarde. Samen zijn wij één universiteit.

Paars is voor mij de kleur van het gesprek dat we als universiteit willen voeren: niet zwart-wit, maar gelaagd, soms ongemakkelijk en kwetsbaar, en daardoor vaak krachtig. In die geest wil ik, samen met u, werken aan een universiteit die stevig geworteld is, open naar de wereld, en moedig in het beschermen van ruimte voor waarheidsvinding,

tegenspraak en kwaliteit. Als uw rector zal ik daar ook mijn wetenschappelijke expertise, stem en verantwoordelijkheid voor inzetten. Ik zie ernaar uit u – in sommige gevallen opnieuw – te ontmoeten, met u in gesprek te gaan en samen deze universiteit kleur te geven.

Dank u wel.
